

Daniel Kucharek

Niższościowe pragnienie zemsty i jego rola w kształtowaniu się osobowości o charakterze przemocowym

The inferiority-based desire for revenge and its role in the formation of a violent personality

Resentment to kompleks nienawistnych emocji (zawiści, zazdrości, pragnienia odwetu) powstałych na bazie odczucia gorszości. Jako taki nie jest on udziałem wszystkich ludzi, a jedynie tych nieradzących sobie z wyzwaniem, które stawia przed nimi rzeczywistość. Fakt, że nie mogą się z nią w satysfakcjonujący sposób uporać, budzi frustrację, która wtórnie prowadzi do agresji. W skrajnych formach agresja może przybierać postać ataków wobec tych, którzy są przez resentymentalny podmiot identyfikowani jako przyczyna domniemanych życiowych niepowodzeń. Zasadniczym celem niniejszego artykułu jest analiza fenomenu resentymentalnej agresji, czyli takiej, której bazą emocjonalną jest uczucie gorszości. Pragnę ponadto ustalić, czy i w jakim zakresie można podjąć skuteczną próbę eliminacji resentymetu z życia społecznego, a przynajmniej znacząco go ograniczyć.

Słowa kluczowe: resentyment, przemoc, bezpieczeństwo

Ressentiment is a complex of hateful emotions (envy, jealousy, desire for revenge) created on the basis of a feeling of inferiority. As such, it does not affect all people, but only those who cannot cope with the challenges that reality poses to them. The fact that they cannot deal with it in a satisfactory way arouses frustration, which secondarily leads to aggression. In extreme forms, aggression can take the form of attacks against those who are identified by the resentimental subject as the cause of alleged life failures. The main goal of this article is to analyze the phenomenon of resentimental aggression, i.e. aggression whose emotional basis is

a feeling of inferiority. I also want to determine whether and to what extent an effective attempt can be made to eliminate resentment from social life, or at least to significantly reduce it.

Key words: resentment, violence, security

Wstęp

Badacze wyrażali zawsze sprzeczne opinie na temat przyczyn angażowania się ludzi w działania o charakterze przemocowym. Mnogość podejść, z których każde koncentruje się na innych mechanizmach odpowiedzialnych za tego rodzaju działania, sprawia, że często czujemy się intelektualnie zagubieni zarówno w percepcji i kategoryzacji „przemocowych motywacji”, jak i w samym pojmowaniu zjawiska przemocy. Bliższe (ejdetyczne) wejrzenie w istotę zjawiska przemocy może nieco rozjaśnić tę kwestię. Należy na wstępie skonstatować w samej przemocy, że wyodrębnić można (z grubsza) dwa jej rodzaje. Przemoc, która zasadza się na zewnętrznych (egzogennych) impulsach – obiektywnych, deprecjacyjnych sytuacjach (brak określonych dóbr, pragnienie odwetu), które stają się zwykle uświadomioną, bezpośrednią podstawą nieakceptowanych społecznie zachowań oraz przemoc, której podstawą są wewnętrzne (endogenne) impulsy – choroba psychiczna czy osobiste kompleksy i niedostatki, które znajdują ujście w określonych zachowaniach przestępczych.

O ile w tym pierwszym przypadku motywacje przestępców są do pewnego stopnia jasne, „rozumiałe”, a nawet, w pewnych okolicznościach akceptowalne społeczne (opierają się bowiem na powszechnie występującej w życiu społecznych pragnieniach i potrzebach: żądza zysku, odwet na krzywdzicielu), o tyle w drugim przypadku jawią się jako „ciemne”, niezrozumiałe wręcz irracjonalne. W praktyce czasami trudno te „impulsy” precyzyjnie rozróżnić – motywy i kryjące się za nimi impulsy splatają się ze sobą. Mimo wszystko podział ten jest do pewnego stopnia klarowny. Nie zmienia to faktu, że te dwa rodzaje faktycznie istnieją – da się je percypować i rozróżnić. Pozwala to domniemywać, że prewencja, identyfikowanie, a potem zwalczanie zagrożenia, powinny być w obu przypadkach inne. W niniejszym artykule interesować mnie będzie ten drugi, bardziej „irracjonalny” rodzaj przemocy. Dodatkowo pragnę zawęzić zakres tworzących ją motywacji. A mianowicie interesować mnie będą motywacje, dla których bazą jest uczucie gorszości.

Resentymentalne pragnienie zemsty

Do opinii publicznej coraz częściej dochodzą informacje o atakach, których ofiarami są przypadkowe, nieznane napastnikom osoby (ich „wina” polegała jedynie na tym, że znalazły się danym miejscu, w nieodpowiednim czasie). Rzadziej celem ataków są wyselekcjonowane, konkretne osoby, z którymi sprawca miał wcześniej bezpośredni kontakt. Według Andrzeja Gawlińskiego¹ przyczyn ataków jest wiele. W wywiadzie udzielonym „Dziennikowi Bałtyckiemu”, ten specjalista (zajmujący się badaniem i zapobieganiem samobójstwom) wskazuje, że „... w zdecydowanej większości sprawcy są wcześniej ofiarami znęcania się ze strony rówieśników. Zamach traktują jako zemstę na swoich oprawcach. Trzeba jednak pamiętać, że do tego czasem dochodzą też inne czynniki, jak np. zaburzenia osobowości, osłabienie więzi społecznych, zła sytuacja rodzinna, konflikty z otoczeniem czy fascynacja brutalnymi grami komputerowymi”². Jak widać, motyw zemsty został wskazany przez Gawlińskiego, jako główny czynnik sprawczy przemocy. Odwet może być, zdaniem suycydologa, wzmacniany innymi czynnikami, które mogą okazać się bardzo istotne w wyjaśnieniu motywacji opisywanych działań o charakterze przemocowym. Motywacje przestępcy bardzo często wynikają z zaburzeń osobowości i osobistych kompleksów, dla których bazą jest uczucie gorszości. To prześladowające przyszłego napastnika uczucie „bycia gorszym” stanowi element szerszego „kompleksu emocjonalnego” określonego w literaturze przedmiotu jako resentyment.

Resentyment i osobowość resentymentalna

Według Fryderyka Nietzschego uczucie resentymentu jest doznawane głównie przez osoby, które doświadczają zaburzeń psychicznych lub fizycznych, a ich skutkiem jest brak zdolności do tworzenia własnego poczucia wartości. Dlatego nierzadko resentyment uważa się za cechę osoby o złym usposobieniu, złośliwej niechęci, tchórza lub zadufanego w sobie,

---

¹ Dr Andrzej Gawliński, kryminalista, suycydolog, wykładowca akademicki, autor książek poświęconych m.in. polskim, seryjnym mordercom.

² T. Chudzyński, *Dlaczego w amerykańskich szkołach dochodzi do masakr? Ekspert: Zamach jest zemstą*. <https://dziennikbaaltycki.pl/dlaczego-w-amerykanskich-szkolach-dochodzi-do-masakr-ekspert-zamach-jest-zemsta/ar/c1-16383451> [dostęp: 28.12.2022].

który obraża się za każdą zniewagę³. Osoby uważane za resentymentalne mają bardzo ograniczoną możliwość radzenia sobie z wyzwaniem, jakie stawia przed nimi rzeczywistość w której odnajdują się jedynie ludzie nieposiadający wspomnianych ograniczeń⁴. Zachowania osób doświadczających resentymetu najczęściej nie pojawiają się od razu i nie są kierowane w konkretny obiekt (osobę, grupę osób). Resentyment jest zazwyczaj tylko wzbudzany przez określony obiekt, a z biegiem czasu jego wzmocnienie może być dokonywane przez bardziej abstrakcyjne byty. Ostatecznie taki człowiek reaguje na każdą osobę lub grupę, która wyraża problematyczne dla niego właściwości, a których postrzeganie wzbudza podstawę do zachowań resentymentalnych, tj. generuje emocje. Trwałe, narastające uczucie, jakie powoduje resentyment, jest przerywane przez wiele epizodów pojawiających się w życiu takiej osoby, a będących uczuciami nienoszącymi znamion zachowań resentymentalnych. Człowiek dotknięty resentymentem bardzo często zachowuje się w sposób nie budzący podejrzeń, że targają nim złe emocje. Będzie zatem smucił się atakiem terrorystycznym, podziwiał pierwsze kroki swojej siostry, oburzał się przemówieniem kandydata na prezydenta albo może zakochać się w swojej nauczycielce gry na fortepianie⁵. Trafnie takie zachowania ujął Fryderyk Nietzsche, który stwierdził że: „... człowiek resentymentu nie jest ani prawy, ani naiwny, ani uczciwy i szczerzy wobec siebie. Jego dusza mruży oczy”⁶.

Na ogół silni osobowościowo są ludzie, którzy potrafią sprostać rzeczywistości i być uczciwi wobec siebie, kierując się w życiu obiektywnymi wartościami⁷. Przeciwnikiem tego ideału jest człowiek resentymentu, który stara się unikać uznania wartości, którym nie może sprostać i dąży do zrekompensowania swojego cierpienia, zmieniając doświadczane przez siebie wartości⁸. Problem z tworzeniem własnej wartości prowadzi do odczuwania szeregu zdarzeń zachodzących w otoczeniu, jako raniące osobowość, co z kolei jest traktowane jako bezpośredni atak. Do zdarzeń

---

³ S. Aeschbach, *Ressentiment – An Anatomy*, Doctoral thesis University of Geneva, s. 215. https://www.academia.edu/35721906/Ressentiment_An_Anatomy?email_work_card=view-paper [dostęp: 21.01.2023].

⁴ F. Nietzsche, *Zur Genealogie der Moral [1887]: On the Genealogy of Morality*, translated by Carole Diethe and edited by Keith Ansell-Pearson, Cambridge University Press 1994, s. 10.

⁵ M. Scheler, *Resentyment a moralność*, Czytelnik, Warszawa 1977, s. 20.

⁶ F. Nietzsche, *Zur Genealogie ...*, *op. cit.*, s. 10.

⁷ D. Jaggard, *The Antichrist: “Nietzsche’s Antichrist” in Ken Gemes, John Richardson (eds.), The Oxford Handbook of Nietzsche*, Oxford University Press, Oxford 2013, s. 346.

⁸ B. Reginster, *Nietzsche on Ressentiment and Valuation*, *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. 57, No. 2/ 1997, s. 298.

deprecjonujących należą zarówno sytuacje odczuwane jako krzywdzące (brak szacunku, wyśmiewanie lub pogardę rówieśników, niesprawiedliwa ocena nauczycieli, znęcanie się fizyczne i psychiczne rodziców), jak również niemożność osiągnięcia, posiadania pewnych właściwości (cech, zachowań), które uważane są za wartościowe (uroda, powodzenie u płci przeciwnej, dobre oceny w szkole, posiadanie szczególnych zdolności). Osoby resentymentalne nie mogąc osiągnąć upragnionych wartości, tworzą własne, które uważają za lepsze, a te ogólnie uznawane marginalizują, jednocześnie dyskredytując osoby je posiadające. Nie wszystkie osoby dotknięte resentymentem potrafią stworzyć sobie nowe, według nich lepsze wartości. W takich przypadkach może dochodzić do narastania dręczących je frustracji⁹.

Resentyment jako zjawisko tworzenia iluzorycznych wartości jest motywowany chęcią zemsty wynikającej z doznanych w przeszłości upokorzeń. Dla osoby określanej jako człowiek resentymentu nie jest ważne, czy prześladowając ją poczucie krzywdy miało rzeczywiście miejsce, czy też zostało jedynie urojone. Najistotniejsze jest przekonanie, że zło nie było przez nią zawinione, a więc zostało wyrządzone niezasłużenie. To właśnie poczucie doznanej krzywdy rodzi wewnętrzne pragnienie dokonania zemsty. Cechą właściwą osobom resentymentalnymi jest przetwarzanie, pielęgnowanie i wyolbrzymianie w świadomość doznanej krzywdy¹⁰. Elżbieta Połusznna słusznie wskazuje, że „Człowiek doświadczający ich działania żyje, rzec by można, w stanie emocjonalnego rozdwojenia – na powierzchni świadomości intencje i uczucia są jasne i pogodne, w głębi jego duszy szaleje zaś pełna bólu niezaspokojona wściekłość. Całe życie człowieka resentymentu polega na ukrywaniu tej wściekłości (przed światem i przed sobą samym). Takie ukrywanie czyni życie człowieka resentymentu nie tylko bolesnym, ale i z oczywistych względów nieautentycznym”¹¹. Rozłożone w czasie kumulowanie negatywnych emocji powoduje, że akt zemsty nie następuje natychmiast. Aby doszło do odwetu powodowanego zachowaniami resentymentalnymi, musi pojawić się poczucie niemocy bezpośredniego odreagowania za doznane krzywdy. Świadomość, że każda próba reakcji na doznawane upokorzenia jest

---

⁹ E. Połusznna, *Resentyment – źródła, przejawy, sposoby eliminacji*, Ruch Pedagogiczny R. 78[79], nr 1/2 (2008), s. 29.

¹⁰ T. Brudholm, *Resentment's Virtue. Jean Améry and the Refusal to Forgive*, Temple University Press, Philadelphia 2008, s. 107.

¹¹ E. Połusznna, *Resentyment – źródła ...*, op. cit., s. 28.

skazana na niepowodzenie, budzi przygnębienie, a nawet paraliżującą wściekłość¹². Człowiek resentymentu nie potrafi usprawiedliwić, a nawet pojąć własnej egzystencji i sensu życia w kategoriach pozytywnych wartości, takich jak władza, zdrowie, piękno, wolność i zależność. Słabość, strach, niepokój i niewolnicze usposobienie uniemożliwiają mu ich uzyskanie. Dlatego dochodzi on do wniosku, że „wszystko to i tak jest daremne”, a rozwiązanie sytuacji, w jakiej się znalazł znajduje w zjawiskach przeciwnych, tj.: biedzie, cierpieniu, chorobie i śmierci¹³. Osoba resentymentalna posiada skłonności do odczuwania zazdrości, mściwości, nienawiści i doświadczania złośliwej radości (Schadenfreude) w przekonaniu o własnej nieomyślności¹⁴. Max Scheler mówi o silnym resentymentencie jako o „zniżaniu wszelkich wartości do poziomu własnego faktycznego pragnienia lub możliwości (...), konstruowaniu iluzorycznej hierarchii wartości zgodnie ze strukturą własnych celów i życzeń”¹⁵.

Zachowania resentymentalne a uraza i gniew

Opisując resentyment jako kompleks nienawistnych emocji prowadzących do działań przemocowych, których nieodłącznym elementem jest pragnienie zemsty za doświadczone w przeszłości zło, istotne jest odniesienie się do zachowań należących do innych kategorii mentalnych, które są utożsamiane z zachowaniami resentymentalnymi. W literaturze bardzo często można znaleźć stosowanie zamiennych określeń dla zachowań jakimi są resentyment i uraza (resentment), a czasami również gniew. Według Stephena Darwalla uraza jest reakcją emocjonalną na określony, zamierzony i szkodliwy dla podmiotu czyn, którym sprawia, że podmiot postrzega siebie jako ofiarę niesprawiedliwości¹⁶. Urazę zatem można interpretować jako emocję, która powstaje w chwili, gdy ktoś zostaje faktycznie skrzywdzony i to zdarzenie pociąga za sobą chęć dokonania odwetu. Uraza jawi się więc jako odczucie niesprawiedliwości

---

¹² United States Secret Service and United States Department of Education, *The Final Report and Findings of the Safe School Initiative: Implications for the Prevention of School Attacks in the United States*, Washington 2004, s. 19–23.

¹³ M. Scheler, *Resentyment a moralność ...*, op. cit., s. 46.

¹⁴ J.A. Deonna, F. Teroni, *The Emotions. A Philosophical Introduction*, Routledge, London 2012, s. 8.

¹⁵ M. Scheler, *Resentyment a moralność ...*, s. 35.

¹⁶ S. Darwall, *The Second-Person Standpoint. Morality, Respect and Accountability*, Harvard University Press, Cambridge 2006, s. 67.

za nienaprawioną krzywdę, a jej właściwym przedmiotem są osoby i ich działania. Jednak, jak zauważa Charles Griswold: „... człowiek w szponach urazy często domaga się wysłuchania narracji i pragnie, by tak rzecz, jej opublikowania (uraza kocha towarzystwo)”¹⁷. Zatem uraza nie prowadzi do wyolbrzymiania doznanego upokorzenia – trwa ona tak długo, jak długo krzywda, która ją wywołała, nie zostanie naprawiona¹⁸. Uraza jest również doświadczana jako kontrolowana wrogość – zwykle dlatego, że urażony nie jest w stanie zemścić się na miejscu lub po prostu dać upust swoim uczuciom. Osoba odczuwająca urazę bardzo często nie jest otwarcie agresywna. Starannie kontroluje swoje zachowania, obmyśla plan i marzy o przyszłej zemście. Uraza jest zatem emocją powstrzymaną, inną niż nagłe wyładowanie się typowe dla gniewu¹⁹. Zwykle gniewowi, w przeciwieństwie do urazy, towarzyszą pewne objawy fizjologiczne (przyspieszone tętno i ciśnienie krwi, wysoki poziom adrenaliny itp.), określony wyraz twarzy (np. „groźna postawa” itp.)²⁰. Pojawiające się uczucie gniewu bardzo często prowadzi do natychmiastowego odreagowywania za doznane upokorzenie, czego efektem może być przemoc. Filozof niemiecki Otto Friedrich Bollnow w swoich badaniach wyróżniał zwykły gniew oraz wściekłość. Zwykły gniew objawia się kontrolowanym wyrazem niezadowolenia i zdenerwowania. Natomiast wściekłość prowadzi do zachowań gwałtownych. Bollnow w następujący sposób charakteryzuje taką osobę: „Rozwścieczona rzuca się na przeciwnika i – dosłownie i w przenośni – uderza go na oślep. Mówimy wówczas o ślepej wściekłości. Wściekłość jest rodzajem szału, który ogarnia człowieka i wprowadza go w stan upojenia, który w dużej mierze pozbawia go jasnej kontemplacji”²¹.

Wydaje się, że gniew i uraza są odczuciami podobnymi do zachowań resentymentalnych, jednak można w nich dopatrzyć się istotnych różnic. Podobieństwo wynika głównie z pragnienia odreagowania za doświadczone zło. Pomimo, że resentymentowi, urazie i gniewowi towarzyszą pragnienie zemsty, to przybiera ona różne formy. W przypadku osoby resentymentalnej zemsta musi zostać dokonana osobiście, natomiast gniew i urazę można także zniwelować, jeśli sprawca zostanie ukarany

¹⁷ Ch. Griswold, *Forgiveness. A Philosophical Exploration*, Cambridge University Press, Cambridge 2007, s. 30.

¹⁸ S. Aeschbach, *Ressentiment – An Anatomy*, *op. cit.* [21.01.2023].

¹⁹ A. Ben-Ze'ev, *Are Envy, Anger and Resentment Moral Emotions?* *Philosophical Explorations*, 2002, Vol. 5, No. 2, ss. 148-154.

²⁰ O.F. Bollnow, *Die Ehrfurcht – Wesen und Wandel der Tugenden*, Königshausen & Neumann, 2009, s. 71.

²¹ O.F. Bollnow, *Ibidem*, s. 72.

przez inną osobę (instytucję – np. sąd). Odczuwanie resentymentalne nie ustaje z chwilą naprawienia wyrządzonej krzywdy. Narasta ono powoli i nigdy nie zanika, gdyż wywodzi się z poczucia gorszości. Jego trwałość, w przeciwieństwie do urazy i gniewu, wynika z niemożności zapomnienia i bezsensu przebaczenia doznanych krzywd²². Natomiast gwałtowność pojawiania się uczucia gniewu stanowi o jego odmienności od zachowania osoby resentymentalnej. Gniew pojawia się bowiem w wybuchowych napadach, które równie szybko ulegają osłabieniu. Z kolei pojawianie się uczucia urazy może nastąpić zarówno gwałtownie lub być – rzadziej – gromadzone w czasie, ale jego zanikanie dokonuje się powoli. Uraza, w przeciwieństwie do zachowań resentymentalnych, nie charakteryzuje się działaniami irracjonalnymi i przemocą lub, jak w przypadku gniewu, napadami złości i przemocą. Uraza nie jest też zwykłym gniewem lub wściekłością, jednak nagromadzona wcześniej może doprowadzać do gniewu²³. Niesłusznie jest także zaliczanie resentymentu do „specyficznej, szczególnie złośliwej i patologicznej formy urazy, sprowadzającej się do nienawiści wobec osób, co do których ma się poczucie gorszości”²⁴.

Spośród wszystkich emocji prowadzących do groźnych działań o charakterze przemocowym na pierwszy plan niewątpliwie wysuwają się te, które są podszyte resentymentem (niezaspokojona żądza zemsty, uogólniona nienawiść, pretensja do losu oraz zawiść). Typowym zachowaniem osób dotkniętych resentymentem jest rozłożone w czasie kumulowanie negatywnych emocji za doświadczone w przeszłości zło. Akty przemocy są wcześniej starannie zaplanowane, a zatem nie wynikają z nagle pojawiającego się impulsu powodowanego gniewem. Sprawcy wcześniej zaopatrują się w narzędzia, które następnie wykorzystują do przeprowadzenia ataku (np. broń). W ich działaniach nie można dopatrzeć się zachowań powodowanych urazą, chociaż podobnie jak w resentymentcie, osoby odczuwające urazę również kontrolują swoje zachowania, obmyślają plan i marzą o przyszłej zemście. Jednak typowe zachowania osób urażonych nie charakteryzują się przemocą i działaniami irracjonalnymi, tzn. strzelanie do bezbronnych ludzi i popełnienie po ataku zaplanowanego samobójstwa. O resentymentalnym podłożu działań sprawców świadczą

---

²² D. Fassin, *On Resentment and Ressentiment: The Politics and Ethics of Moral Emotions*, *Current Anthropology*, 2013, Vol. 54, No. 3, s. 249–267.

²³ O.F. Bollnow, *Die Ehrfurcht – Wesen ...*, *op. cit.*, s. 74.

²⁴ R. Schacht, *Nietzsche's Genealogy in Games*, J. Richardson (eds.), *The Oxford Handbook of Nietzsche*, Oxford University Press, Oxford 2013, ss. 323–342.

również ich traumatyczne przeżycia (np. trudne dzieciństwo), które często przekładają się na postawę wycofania (np. stronienie od kontaktów z rówieśnikami). Trudności czy też niechęć w nawiązywaniu bliższych znajomości w połączeniu z przemocą psychiczną środowiska, w którym przebywają, powoduje kumulowanie się negatywnych emocji, a te znajdują swoje ujście w dokonanych aktach przemocy.

Dlaczego niektóre osoby objęte resentymentem dokonują aktów przemocy, a inne są zdolne do powstrzymania bezpośredniej agresji?

Zjawisko resentymentu występuje powszechnie. Jest jednak wielostopniowe (emocje mają różne natężenie). Zachowania objawiające się w postaci wewnętrznej wściekłości są jednak skrzętnie maskowane przez osobę resentymentalną, i to nie tylko przed otoczeniem, ale również przed samym sobą²⁵. Likwidacja doznanego upokorzenia (tj. sytuacji, która je generuje) nie skutkuje zmniejszeniem istniejących napięć. Narastające poczucie wewnętrznej wściekłości prowadzi do pojawienia się żądzy odwetu. Zemsta w przypadku osoby resentymentalnej będzie polegać na dążeniu do zniszczenia ludzi czy rzeczy (przedmiotów resentymentalnej nienawiści). Niszczenie tych, którzy są obiektami niegasnącej nienawiści nie zawsze następuje przez dokonanie czynu przestępczego (np. zabójstwa). Jednak, gdy do niego dochodzi wówczas obejmuje szerokie spektrum (duża liczba ofiar). Przyglądając się zachowaniom resentymentalnym, zawsze nasuwa się pytanie: Dlaczego niektóre osoby resentymentalne dokonują aktów przemocy, a inne nie? Moim zdaniem, próbę dojścia do przyczyn decydowania się na dokonanie aktu przemocy, należy wiązać przede wszystkim z wewnętrznymi przeżywanymi emocjami. To właśnie nagromadzone emocje prowadzą do zemsty, przyczyniającej się do ich rozładowania.

Czy strach przed nieuniknioną odpowiedzialnością jest wystarczającym czynnikiem powstrzymującym resentymentalnych sprawców przed dokonaniem przemocy? Uwzględniając zatem, że śmierć jest powszechnie uważana za najwyższy wymiar kary, to popełnienie zaplanowanego

---

²⁵ E. Posłuszna, Resentyment – źródła ..., s. 30.

samobójstwa lub zaakceptowanie ewentualności zastrzelenia przez służby bezpieczeństwa po dokonanej zbrodni, świadczy o świadomym godzeniu się sprawców z taką karą. Nieunikniona odpowiedzialność karna sprawcy może jednak stanowić istotny powód powstrzymywania się przed ewentualnym dokonaniem masakry szkolnej. Należy zaznaczyć, że tylko niektóre osoby cechujące się skłonnościami do zachowań resentymentalnych, decydują się na bezpośredni atak, który pociągnie za sobą ofiary śmiertelne. Większość ludzi dotkniętych rezydentem w swoich działaniach jest racjonalna, a odczuwane przez nich emocje nie są tak duże, aby dokonać zabójstwa. Świadomość poniesienia odpowiedzialności karnej powoduje, że ewentualna zemsta przybiera ograniczone rozmiary (pomówienia, uszkodzenie mienia osoby będącej podmiotem zemsty itp.). W większości przypadków zachowań resentymentalnych emocje całkowicie nie zaburzają postrzegania rzeczywistości związanej z odpowiedzialnością karną za czyny popełnione w akcie zemsty. Świadomość nieuchronnej kary powoduje, że tylko osobnicy o bardzo silnie doświadczanych emocjach są skłonni dokonać masowych zabójstw.

Dlatego rozmiar emocji nagromadzonych przez osoby resentymentalne należy traktować jako podstawową przyczynę prowadzącą do masakry. Dokonanie aktu zemsty w postaci brutalnego ataku będzie następowało jedynie w przypadku bardzo dużego ładunku emocji nad którymi sprawca już nie panuje. Nagromadzenie się „złych emocji” nie jest aktem jednorazowym, ale procesem dokonującym się w ciągu wielu lat. W tym czasie negatywne emocje przybierają na sile i jeśli nie zostaną powstrzymane, wówczas pragnienie zemsty doprowadzi do działań o charakterze przemocowym.

Odpowiedź na postawione w tytule rozdziału pytanie nie jest i chyba nie może być jednoznaczna. Niemożność precyzyjnego wytłumaczenia istniejącego problemu wynika ze skomplikowanego charakteru zachowań ludzi o skłonnościach resentymentalnych. Z przytoczonych jednak stanów emocjonalnych, możemy wskazać najbardziej prawdopodobne przyczyny w procesie rozwojowym zachowań resentymentalnych, które określają prawdopodobieństwo przemocowego rozładowania emocji. To osoby niebędące w stanie stworzyć własnego systemu wartości, mogą rozładować złe emocje przez dokonanie przemocy. Dlatego właśnie stworzenie własnego systemu wartości, może stanowić czynnik ograniczający dążenie do dokonania zemsty. Zwróćmy również uwagę na fakt, że osoby decydujące się na dokonanie przemocy na rzeczywistych lub urojonych

sprawcach ich upokorzeń, posiadają już w takim stopniu zdeprecjonowaną emocjonalnie osobowość, że nawet świadomość poniesienia śmierci nie powstrzymuje ich od podjęcia działań przemocowych.

Czy można wyeliminować resentyment?

Podczas analizy przyczyn skłaniających do dokonania aktu przemocy lub powstrzymania się przed nim wskazałem, że zjawisko resentymentu jest skomplikowane i niezwykle trudno do wyeliminowania. Struktura świadomości osoby doświadczonej resentymentalnie jest zaburzona emocjonalnie, dlatego nieadekwatnie postrzega rzeczywistość. Czy zatem jest możliwe wyeliminowanie resentymentalnych przyczyn prowadzących do aktów przemocy? Możliwość taka istnieje, ale tylko w przypadku udanego wyeliminowania przyczyn emocjonalnych, prowadzących do działań o charakterze przemocowym. Za główną motywację do mordowania niespodziewających się tego ludzi, została uznana niemożność stworzenia własnych wartości. Dotyczy to zatem sytuacji w której nierozwiązany pozostaje problem poczucia gorszości dręczący osobę resentymentalną. Uczucie niższości wynika z charakterystycznych dla resentymentu źródeł dystresu, związanego z napięciem wywołanym ponownym przeżywaniem i tłumieniem wrogich emocji²⁶. Pojawienie się „złych emocji” ma źródło w istniejących w społeczeństwie wartościach (ściśle obowiązujące normy i kryteria oceny wyznaczające, co jest bardziej, a co mniej wartościowe). Osoba resentymentalna takich wartości nie posiada nie tylko w opinii ludzi z jej otoczenia, ale przede wszystkim sama ma świadomość ich braku. Niespełnianie przyjętych norm może mieć różne podłoża (wygląd zewnętrzny, osobowość, uwarunkowania psychiczne, poglądy polityczne itp.). Zatem osoba niespełniająca przyjętych wartości jest w odbiorze zewnętrznym – inna, przez co – w jej odczuciu – jest upokarzana. Takie odczuwanie prowadzi do narastania poczucia gorszości, uruchamiając całą gamę złych emocji, które kieruje przeciwko rzeczywistym lub wyimaginowanym sprawcom jej nieszczęść.

Jak zatem wyeliminować z naszego życia zjawiska resentymentalne, mogące prowadzić do rozładowania nagromadzonych emocji przez dokonanie aktów przemocy? Najlepszym sposobem byłoby spowodowanie,

---

²⁶ S. Aeschbach, *Ressentiment – An Anatomy ...*, s. 154.

aby osoby cierpiące na deprywację związaną z niedoborem określonych wartości nie mogły ich zaspokoić. Należy zatem dążyć, by te jednostki nie wykształcały w sobie negatywnych emocji. Takie działania są jednak niemożliwe do realizacji ze względu na obowiązujące w życiu społecznym wartości, które są najistotniejszym spoiwem dla każdej kultury²⁷. Pozostają jedynie działania zmierzające do znacznego poszerzenia zachowań społecznie uznawanych za pozytywne, a przez to ustanowienie dużej różnorodności akceptowanych wartości. Ugruntowanie w społecznej świadomości, że istnieje wiele różnych, godnych pożądaną wartości, przyczyni się do osłabienia zachowań, mogących powodować uczucie gorszości. Obowiązujące kryterium doboru pozytywnych wartości powinna stanowić „zasada nieszkodzenia sobie i innym”. Według tej zasady wszystkie zachowania, działania, a także sposoby myślenia są wartościowe pod warunkiem, że w efekcie ich stosowania nikt nie poniesie nieuzasadnionej szkody. Zatem promowanie zachowań, których celem jest odejście od piętnowania ludzi za cechujące ich odmienności, tworzyłoby podstawę do funkcjonowania różnych i powszechnie akceptowalnych porządków wartości. W sytuacji istnienia dużego spektrum celów i wartości zmniejszałoby presję otoczenia na jednostki mające skłonności resentymentalne, co przeciwdziałałoby odczuwaniu przez nich uczucia gorszości.

Wdrożenie idei funkcjonowania różnych i powszechnie akceptowalnych porządków wartości, może skutkować ograniczeniem odczuwania niższości przez osoby skłonne do zachowań resentymentalnych. Tym samym nie dochodziłoby do kumulowania złych emocji, prowadzących do ich rozładowania przez dokonanie masakry. Oczywiście efektywność zaproponowanego przeze mnie sposobu eliminowania silnego resentymentu jest trudna do zweryfikowania. Pozytywny wpływ idei pluralizmu wartości jest bowiem uzależniony od dużej liczby czynników tworzących i wzmacniających zachowania resentymentalne. Różnorodność akceptowanych wartości może mieć jednak przełożenie na liczbę i rozmiar dokonywanych aktów przemocy.

---

²⁷ E. Posłuszna, Resentyment – źródła ..., s. 34.

Podsumowanie

Resentyment jako emocjonalna/psychiczna przyczyna prowadząca do zachowań przemocowych ma charakter niezwykle złożony. Zwykle resentymentem zostają dotknięte osoby mające zaburzenia w sferze psychicznej. Jednak problem należy rozpatrywać szerzej. Osoba resentymentalna charakteryzuje się ładunkiem negatywnych emocji, prowadzących do trwałego emocjonalnego zatrucia, które niszczy trwale i powoli. Nagromadzone emocje można rozładować jedynie przez dokonanie aktu zemsty. Takie „rozładowanie” niezwykle często dokonuje się na drodze przestępczej i ma konsekwencje w obszarze nie tylko osobistym, ale i społecznym. Z tej przyczyny resentyment jest przedmiotem zainteresowania osób zajmujących się nie tylko bezpieczeństwem, ale i polityką, ekonomią, socjologią, a nawet pedagogiką. Interdyscyplinarność w zakresie badania przyczyn oraz kierunków rozwoju zachowań resentymentalnych powinna skutkować ograniczeniem negatywnych następstw zagrażających społecznemu bezpieczeństwu. Szczególnie niebezpieczną formą realizacji zemsty przez osobę resentymentalną (targaną uczuciem niższości) są ataki pociągających za sobą śmierć wielu osób. Dlatego ważne jest szybkie zidentyfikowanie społecznych (środowiskowych) czynników, które będą stanowić bodziec do rozwoju resentymentalnej osobowości. Oczywiście bardzo ważne jest również ustalenie, czy i w jakim zakresie można podjąć skuteczną próbę eliminacji samych zachowań o charakterze resentymentalnym.

Bliższe wniknięcie w istotę resentymentu ukazuje, że możliwe jest jedynie zmniejszenie prawdopodobieństwa jego pojawienie się. Można tego dokonać przez propagowanie pluralizmu wartości, znoszącego kryterium „jedynej słusznej oceny”. Natomiast całkowita eliminacja resentymentu wydaje się niemożliwa. Tworzenie „własnych wartości” nie stanowi bowiem gwarancji, że wcześniejsze, nieosiągalne wartości nie będą nadal doświadczone. Tak naprawdę osoba resentymentalna nigdy nie zaznaje spokoju, a jej „nowe oceny” nigdy nie będą wartościami z którymi się tak naprawdę identyfikuje. Tworzenie „własnych wartości” nie jest również lekarstwem na poczucie doznawanej niższości, gdyż zazdrość i chęć zemsty są nadal jej dominującymi stanami motywacyjnymi, nawet jeśli próbuje się je ukryć pod postacią urazy lub gniewu.

W mojej opinii, wskazanie przyczyn oraz sposobów eliminacji zachowań resentymentalnych stanowi ważny element w walce z zagrożeniami

powstałymi na bazie zemsty powodowanej odczuwaniem gorszości. W niniejszym artykule nie wskazałem oczywiście w sposób jednoznaczny zarówno przyczyn rozładowywania złych emocji przez dokonywanie aktów przemocy, jak również metod eliminowania tego zjawiska z życia społecznego. Złożoność zjawiska oraz fakt trudności w jego identyfikowaniu powoduje, że jest bardzo trudno stwierdzić obecność resentymetu w konkretnym przypadku. Nawet, kiedy można podejrzewać daną osobę o skłonności resentymentalne, to praktycznie niemożliwe jest określenie na jakim rozwoju resentymetu się ona znajduje. Jedno jest pewne – ważna jest eliminacja przyczyn zachowań gorszościowych, która może się odbyć przez rozwijanie pluralizmu wartości.

Bibliografia

- Ben-Ze'ev A., *Are Envy, Anger and Resentment Moral Emotions?* Philosophical Explorations, Vol. 5, No. 2 2002.
- Bollnow O.F., *Die Ehrfurcht – Wesen und Wandel der Tugenden*, Königshausen & Brudholm T., *Resentment's Virtue. Jean Améry and the Refusal to Forgive*, Temple University Press, Philadelphia 2008.
- Darwall S., *The Second-Person Standpoint. Morality, Respect and Accountability*, Harvard University Press, Cambridge 2006.
- Deonna J.A., Teroni F., *The Emotions. A Philosophical Introduction*, Routledge, London 2012.
- Fassin D., *On Resentment and Ressentiment: The Politics and Ethics of Moral Emotions*, Current Anthropology, Vol. 54, 2013 No. 3.
- Griswold, *Forgiveness. A Philosophical Exploration*, Cambridge University Press, Cambridge 2007.
- Jaggard D., *The Antichrist: "Nietzsche's Antichrist" in Ken Gemes*, John Richardson, (eds.): *The Oxford Handbook of Nietzsche*, Oxford University Press, Oxford 2013.
- Nietzsche F., *Zur Genealogie der Moral* [1887]: On the Genealogy of Morality, translated by Carole Diethe and edited by Keith Ansell-Pearson, Cambridge University Press 1994.
- Posłuszna E., *Resentyment – źródła, przejawy, sposoby eliminacji*, Ruch Pedagogiczny R. 78[79], nr 1/2 (2008).
- Reginster B., *Nietzsche on Ressentiment and Valuation*, Philosophy and Phenomenological Research, Vol. 57, No. 2/ 1997.
- Schacht R., *Nietzsche's Genealogy in Gemes*, J. Richardson (eds.), *The Oxford Handbook of Nietzsche*, Oxford University Press, Oxford 2013.
- Scheler M., *Resentyment a moralność*, Czytelnik, Warszawa 1977.
- United States Secret Service and United States Department of Education, *The Final Report and Findings of the Safe School Initiative: Implications for the Prevention of School Attacks in the United States*, Washington 2004.
- Źródła internetowe:**
- Aeschbach S., *Ressentiment – An Anatomy*, Doctoral thesis University of Geneva. https://www.academia.edu/35721906/Ressentiment_An_Anatomy?email_work_card=view-paper [dostęp: 21.01.2023].
- Chudzyński T., *Dlaczego w amerykańskich szkołach dochodzi do masakr? Ekspert: Zamach jest zemstą*. <https://dziennikbaltycki.pl/dlaczego-w-amerykanskich-szkolach-dochodzi-do-masakr-ekspert-zamach-jest-zemsta/ar/c1-16383451> [dostęp: 28.12.2022].

